
KÖNYVEKRŐL

TÖRÖK GÁBOR

Egy elkötelezett könyv

(Lánczi András: *Demokrácia és politikatudomány.*
Budapest, Aula, 2000)

Nehéz helyzetben van a recenzens, amikor írását – ráadásul „visszaesőként” – személyes megjegyzésekkel kezdi. A magyar politikatudomány művelőinek köre olyan csekély, hogy nem könnyű a szubjektív elemeket félretelva olvasni egy-egy újabb monográfiát vagy publikációt. Tanárok és tanítványok, barátok és ellenségek, kollégák és riválisok alkotják a magyar politológia jelenlegi törzsgárdáját, ahol a személyes érintkezés hiánya szinte elképzelhetetlen. Tovább bonyolítja a recenzens helyzetét, ha annak a kollégának a könyvéről kellene szólnia, akivel néhány éve egy egyetemi szobában dolgozik, s akinek gondolatai – talán nem szégyen bevallani – komoly hatást gyakoroltak nem csupán a tudományról, de a hétköznapi életéről alkotott véleményére is. Lánczi András ugyanis, akinek 2000-ben megjelent *Demokrácia és politikatudomány* című könyve e bírálat tárgya, nem csupán kutatóként számít eredeti gondolkodónak. A további, hosszasan és lelkesen sorolható személyes kommentárokat hagyjuk meg a nyugdíjasbúcsúztató számára, ám a tisztánlátás érdekében talán nem árt, ha az olvasó tisztában van azzal: nem csupán a recenzió témáját adó könyv, de a szerző irányában a recenzens is elkötelezettnek minősíthető.

Lánczi András könyvét az ezredforduló legjelentősebb hazai politikatudományi innovációjának tartom. A propedeutikák megszületését követően egy olyan monográfia áll előttünk, amely a politikával – akár tudományos, akár gyakorlati szinten – foglalkozók számára megkerülhetetlen kérdéseket feszeget.

A szerző azonban nem csupán felteszi a kérdéseket és különböző argumentumokat mutat be, hanem maga is megadja a saját válaszát. A könyv legimpozánsabb jellemzője éppen eredetisége, gondolatgazdagsága. Láncki a magyar politikatudomány legszebb hagyományaihoz nyúl vissza, amikor értékek mellett elkötelezetten érvel egy olyan kérdés esetében, amely erre lehetőséget is kínál számára. Könyve kiváló példa a leíró és normatív megközelítés egyesítésére. Fő állításához (a demokrácia politikai tudás és morális megalapozottság nélkül nem létezik) a könyv minden bekezdésében újabb és újabb argumentumokat ad, miközben nem feledkezik meg a lehetséges ellenérvekről sem. Ez az érvelő-vitafüggő szerkezet teszi olvashatóvá, érdekessé, igazi szellemi kalanddá a könyvet, amelyben a szerző – akinek ritka módon az ifjú politológusgenerációban már nyíltan vállalt követője is akad G. Fodor Gábor személyében – egyetlen pillanatra sem tagadja meg önmagát: a felmerülő kérdéseket nem zárja le az „így is, úgy is lehet” megoldással, hanem rendre egyértelműen megfogalmazza saját álláspontját. A recenzens több állításával kapcsolatban is hangot adhat saját szkepszisének, ám már önmagában ez a bátor és érvekkel alátámasztott világosság lenyűgözi.

A szerző már az előszóban megfogalmazza hitvallását a demokráciáról: „Az eddig ismeretes kormányzati formák közül a modern demokrácia az első, amely nyíltan és egyértelműen támaszkodni kíván a tudomány eredményeire, mi több, egyik fontos legitimációs forrása a rendszerezett tudás...” Majd a weberi tanok szellemében szocializálódott recenzens számára megdöbbentő kijelentéseket tesz: „A politikában a tény és érték szétválasztás nem tartható álláspont” és „a politikában nincs semleges technika, mert célok szolgálatában állnak”. Láncki évek óta Leo Strauss politikai filozófiájának kutatójaként dolgozik, és egy Strauss-fordítással és egy Strauss-monográfiával sokat tett azért, hogy elbizonytalanítsa azokat, akik a politikáról weberiánus keretekben gondolkodnak. E törekvéséről ebben a könyvben sem feledkezik meg.

A könyv első fejezete a demokrácia természetével, a megkezdhetetlen fogalmakkal és az alapkérdésekkel foglalkozik. A felmerülő kérdések közül talán a legérdekesebb arra vonatkozik, hogy vajon miért a demokrácia lett a modern ember számára a legjobb kormányzati forma. Láncki röviden áttekinti a fogalom alakváltozásait, majd a fejezet végén visszakanyarodik egy érdekes vitához. A kérdés minden bizonnyal mindenkit megérintett, aki akár hallgatóként, akár oktatóként, kutatóként vagy csak érdeklődőként foglalkozott a társadalomtudományok valamelyikével, esetleg kicserélte már nézeteit egy természettudományi orientációjú embertársával. Láncki így fogalmaz: „...noha a természettudósok rendszerint lenézik a társadalommal, még inkább a politikával foglalkozókat, mondván, míg egy

természettudós bármikor képes például egy irodalomtörténeti tanulmányt írni, addig az irodalmár képtelen volna egy természettudományos problémáról bármi fontosat is mondani, a társadalomtudomány eredményei a természettudományéhoz hasonló erőfeszítések gyümölcsei, s mint ilyenek, ismeretelméletileg ugyanolyan megalapozottak, mint bármely természettudományos tétel”.

Lánczi itt egy régi témáját, a politikai tudás kérdését vezeti ismét elő. Az empiriában „hívó” politológusként is azt gondolom, hogy a kérdés megválaszolása nélkül politikai kutatás nem kezdődhet. Lánczi válasza egyértelmű: „Azt állítom, hogy miközben a politika történései a lehető legtávolabb látszanak állni a racionalitástól, kiszámíthatatlanok, mégis tendenciájában a politikai tudás uralja a politikát is”.

A következő fejezet fő témája a politikai tudás. A szerző a demokrácia fogalmát a természeti törvény vagy a természetjog fogalmához hasonlóan átfogó, axiomatikus fogalomként határozza meg. Majd ismét leszögezi a politikai tudás és a demokrácia kapcsolatát: „...a demokrácia az a kormányzati forma, amely nem nélkülözheti az igazolt tudáson alapuló ismereteket”. Bár a politikai praxis ismeretében számos ellenérvet sorakoztathatnánk fel az állítással szemben, Lánczi meggyőzően érvel amellett, hogy azok a demokráciák, amelyek nem élnek a politikai tudás kínálta lehetőségekkel, diszfunkcionális működésüket bizonyítják.

A könyv legérdekesebb részéhez érkezőnk. A 31. oldalon a szerző felteszi a kérdést: miképpen lehetséges a politikai tudás modern formája, a modern politikatudomány? Lánczi vitatkozik az értékmentesség parancsolatával; megjegyzi: Max Weber a politikatudománnyal kapcsolatban kísérletet sem tett arra, hogy ezt bebizonyítsa: „pontosabban kapitulált a „van” és a „legyen” közti szakadék áthidalásának feladata előtt, holott a politika lényege a jövőre vonatkozó döntések meghozatalának állandó kényszere: ha ebben a kérdésben a tudomány nem illetékes, akkor a politika legfontosabb eleme, a döntés, irracionálisává válik, ami elfogadhatatlan végkövetkeztetés lenne”.

Így kapcsolódik egybe Lánczinál a politikai tudás és a demokratikus politikai rendszer. Itt ismét csak a tapasztalat, a politikai gyakorlat ellenérvei adódnának, ám a szerző lenyűgöző időutazásban bizonyítja állításának helyességét. Platónról kezdve olvashatunk érveket a politikai tudás fontosságáról, és miután a recenzens nem kompetens a politikai filozófia ilyen mélységeiben, kapitulál Lánczi és társai érvei előtt.

Az ördög ügyvédje helyett marad tehát az érdeklődő olvasó szerepe. Ebben a minőségben is sok érdekesség akad: például a szerző által idézett James Bryce véleménye, aki úgy vélte, ahhoz, hogy „valódi és első kézből szerzett tudásanyaghoz jusjunk, be kell kapcsolódni a gyakorlati politikába”. A vélemé-

nyek számbavételét befejezve pedig hová máshová, mint Leo Strauss-hoz utalja a szerző az olvasót.

A következő fejezet a demokrácia morális alapjairól szól. A szerző másik fontos állítása, a morál és a politika elválaszthatatlansága itt bomlik ki részletesebben. Miközben a demokrácia nem nélkülözheti a politikai tudást, egyben elválaszthatatlan a morális alapoktól – állítja Lánczi. A szexualitás és a zene példáján keresztül mutatja be a demokratikus mentalitás kialakulását, a fontosabb töréspontokat. Érdekes fejtegetéseket olvashatunk a homoszexualitás megítélésének változásairól, a normák és a demokratikus mentalitás kapcsolatáról. A szerző régi témái ebben a fejezetben is megjelennek: a természeti törvény vagy a modern természetjog fogalmáról írtak az erkölcs és politika elválaszthatatlansága melletti érveket szolgáltatták.

Az utolsó fejezet a demokratikus intézmények és elméletek lendületes összefoglalására vállalkozik. Lánczi áttekinti a létező demokráciák típusait, a demokratikus intézményeket és foglalkozik a demokráciaelméletek legfontosabb kérdéseivel. A fejezet tartalmazza Lijphart elméletének sokat – és gyakran pontatlanul – idézett tételeit. A szerző világosan írja le a többségi és konszenzusos demokrácia közötti különbségeket, az egyes modellek sajátosságait. Hasznos lehet minden olvasó számára ennek a fejezetnek a tanulmányozása, hogy végre a magyar politológiai irodalomban is egyértelmű legyen: a konszenzusos modell nem egyenlő a békés, nyugodt politikai viszonyokkal – szemben a durvának és konfliktusosnak gondolt többségi modellel.

Lánczi könyvének végén ismét hangsúlyozza, hogy álláspontja szerint „...a demokrácia morális, azaz bölceleti megalapozásra szorul”, s nyíltan bevallja, hogy könyvét ebben az irányban elkötelezett – bár ezt a kifejezést nem használja – írásnak tartja.

Ha a bevezetőben a recenzens nehéz helyzetéről szóltam, talán megengedhető, hogy ismét erre utaljak. Lánczi András könyve ugyanis – túl a személyes vonatkozásokon – nagyon nehezen bírálható. A szerző álláspontja egyszerűen, világosan megfogalmazható: a demokrácia és a politikai tudás, a politika és a morál egymástól elválaszthatatlan fogalmak. A könyv ezt a két tételt igyekszik bizonyítani, ehhez páratlanul gazdag hivatkozási apparátus társul, a kifejtés végig logikus, rendszerezett; Lánczi nem engedi, hogy az olvasó letérjen az általa felvázolt útról. A recenzens egy dolgot tudna felróni a szerző bűnéül: azt, hogy a magyar politikatudományban nem burkolt formában, nem az értékmentesség örve alatt, hanem egyértelműen és vállaltan normatív, a demokrácia, a politikai tudás és a politika morális alapjai mellett elkötelezett könyvet írt. Ám éppen ez az, ami a saját kutatási területén az állásfoglalástól tartózkodó, a távolságtartást előnynek gondoló (vagy másként fogalmazva:

vállalható normát még nem találó) recenzenst lenyűgözte Láncki könyvében.

Ne gondolják azonban, hogy Láncki írása hibátlan alkotás lenne. A kritikus addig forgatta a könyvet, amíg megtalálta azt a pontot, ahol támadhat: a könyv borítója ugyanis, képzeljék el, nagyon-nagyon csúnya...

